

УДК 35.071.1

О. М. Шмаков

РОЗВИНЕННЯ ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА: ТВОРЧИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДНОГО СКЛАДУ

Висловлено думку про необхідність вивільнення командира від поточних справ для виконання задач оперативного управління через підвищення автономності та відповідальності апарату заступників командира, щоб вони взяли на себе основну частку побічних функцій командира.

Ключові слова: *самостійність командира, заступники командира, наука і мистецтво, знання, досвід, аналітична робота, творчість, автономність апарату заступників.*

Постановка проблеми. Стало звичним пов'язувати розвинення теорії воєнного мистецтва з науковцями завдяки виконанню науково-дослідних робіт з воєнно-теоретичних питань, проектно-пошукових робіт з військово-технічної проблематики, а також розробленню монографій, воєнних енциклопедій і словників, воєнно-теоретичних праць, дисертацій, наукових статей, наукових доповідей, підручників, навчальних посібників тощо.

Однак розвинення теорії та практики воєнного мистецтва досягається і в ході військових навчань, заходів оперативної та бойової підготовки військ (сил). Тут уже виявляється помітним внесок керівного та командного складу. А поза таких заходів інтенсивність роботи з розвинення теорії воєнного мистецтва спадає. Аналітична робота штабів з оброблення матеріалів навчань, заходів оперативної та бойової підготовки і з доведення їх до військ (сил) та військово-наукових колективів не досягла достатнього рівня. Командний склад опиняється у колі поточних справ і втрачає інтерес до злободенних питань воєнного мистецтва.

Відомо, що практикам ніколи думати про застосування теорії. Реальна "бойова робота" командира цілком забирає весь його час, не залишаючи можливості займатися перспективним плануванням. Сучасні інформаційні потоки, що пронизують центри прийняття рішень, такі великі, що у дійсності не тільки керівники, але й працівники їх апарату не можуть дозволити собі відволікатися від конкретних сьогоднішніх завдань заради перспективних. У них бракує

часу на глибоке проникнення у сутність перспективних розробок. Таке становище в органах військового управління не є ознакою розслабленості, неосвіченості або лінощів, але це категоричний імператив: щоденно особи, які приймають рішення, опрацьовують сотні документів. А працівники органів управління ці документи їм старанно розробляють.

У підготовці військових кадрів, практиці оперативної та бойової підготовки командира зазвичай одразу за фактичним викладенням подій прагнуть широко показати свої висновки, часто обмеженого масштабу і глибини, у той час як необхідно після викладення фактів переходити до міркування над ними, особливо на заняттях оперативного рівня підготовки. Різниця між термінами – висновок, з одного боку, і міркування – з іншого, відбиває й різне розуміння відношень теорії до реального буття. У прийнятті рішень ніде так не потрібні незалежність, цільність, свобода мислення, як на верхніх ланках управління: в оперативному мистецтві й особливо в стратегії.

Під час вивчення оперативного мистецтва і тактики вирішення задач на карті є основним. Однак головна цінність цього методу не у дослідженні нових питань, а у направлянні, у передаванні командиром практичного досвіду підлеглим. Задачі на карті дозволяють вивчати переважно технічну сторону мистецтва, залишаючи принципові питання на другому плані. Тому в стратегії, наприклад, вирішення задач на карті має відносну цінність, та й техніка стратегічного розпорядження зовсім не складна (хоча рішення на верхніх ланках управління за своєю природою є радикальними). Однак від

командирів залежить визначення перспективних напрямків дій військ (сил), для чого необхідний творчий стиль роботи. У творчій практичній діяльності завжди є певна частка ризику: йти невідомими шляхами завжди важче, ніж проторованою дорогою. Новаторство потребує певної мужності, наполегливості, рішучості, для виховання яких необхідно мати відповідні умови.

У практичній діяльності (військовій, правоохоронній) поряд із застосуванням науки має місце й мистецтво як теорія і практика розпорядчої діяльності керівного складу. Тут мистецтво мається на увазі не стільки як уміння, майстерність, знання справи, скільки як здатність до творчого підходу в оцінюванні обстановки і прийнятті рішень на майбутні дії. Відомо, що в розумі нема нічого такого, що не містилося б раніше у почутті. Тому не тільки інтелектуальні, але й *емоційно-вольові якості* визначають здатність командного складу до воєнного мистецтва.

Наукова діяльність – це сфера визначення перспектив розвитку науки, суспільства і виробництва. Дійсна наука вивчає і вводить у свідомість людей знання, які вважаються найважливішими, найкориснішими для практики. Науково-технічну діяльність можна вважати сферою технології отримання результатів діяльності, переважно матеріально-технічного характеру (хоча при цьому має місце й саморозвинення дослідних наук: природничих і технічних, що займаються технічним удосконаленням). Звідси можна вважати, що творчий складник воєнного мистецтва, наприклад у діяльності НГ України, збігається з науковою діяльністю і, зокрема, оперативне мистецтво гвардії стає базою (зосередженням) для науки у діяльності НГ України, даючи поштовх усім іншим напрямкам службово-бойової діяльності (застосування сил, будівництво гвардії, технічне оснащення, правове і військове навчання та виховання, управління, всебічне забезпечення тощо). Воєнному мистецтву притаманна роль з визначення напрямків діяльності, формулювання завдань на дії формувань військ (сил) та з безпосереднього керівництва ними під час виконання завдань.

Наприклад, до галузі оперативного мистецтва НГ України можна віднести розроблення таких положень (що вимагають саме творчої діяльності командного складу):

– виявляти і формулювати проблемні питання у галузі державної безпеки, які

потребують вирішення військовими силами і засобами НГ України самостійно та у взаємодії з силами інших суб'єктів сектору безпеки і оборони;

– формулювати образ противника для формувань оперативного і тактичного рівнів НГ України для сфери безпеки і оборони держави;

– обґрунтовувати припустимі межі застосування військової сили у припиненні масових заворушень;

– розробляти типові форми оперативних і тактичних дій формувань НГ України;

– вирішувати проблеми впровадження в оперативну діяльність керівництва формувань НГ України інформаційних засобів і методів протиборства у заходах із забезпечення безпеки і оборони та психологічних засобів у діяльності командного складу з оперативного управління;

– вирішувати проблеми забезпечення психологічного захисту військовослужбовців НГ України від негативного інформаційно-психологічного впливу під час виконання завдань;

– формулювати вимоги до системи технічного оснащення оперативних формувань НГ України, систем управління та всебічного забезпечення;

– вирішувати питання з визначення складу потрібних сил і засобів оперативних формувань НГ України, їх підготовки, розгортання, шиккування, розташування, введення у дії та виведення з дії під час виконання завдань.

Як матеріал оперативного мистецтва розглядаються тактика і військова адміністрація. Вважається, що успіх розвитку оперативних форм дій залежить як від успішності розв'язання силами НГ України окремих тактичних питань, так і від усебічного забезпечення, особливо матеріальними засобами, необхідними для безперебійного ведення дій, щоб досягти оперативних цілей. Оперативне мистецтво висуває низку тактичних завдань і ставить деякі завдання для діяльності тилових органів. У мистецтві результати досягаються посередньо шляхом численних спроб міркування стосовно майбутніх дій, об'єднаних загальною ідеєю, а не шляхом прямого насаджування “розумного, доброго, вічного”.

Сутність воєнного мистецтва полягає у здатності командного складу в кожному моменті діяльності розуміти дійсний стан речей, що склався, і передбачати доцільні нестандартні дії, а саме дії із застосування

військ (сил). Так, якщо суворо підходити до сутності мистецтва, то питання організації, мобілізації, комплектування, навчання, постачання до воєнного мистецтва не належать.

На відміну від оперативного мистецтва тактика “живе” рішеннями, що вимагає момент, й уся тактична робота характеризується гострою злободенністю. Тактичне мистецтво тісніше за інші складники воєнного мистецтва пов’язане з вимогами бою. Ці вимоги за такого стану техніки, таких культурних умов держави, театру воєнних дій, за таким напруженням війни являють собою відоме ціле, поєднують окремі технічні дії в одне суцільне бачення бою. Тактика революціонує всю військову техніку, встановлює критерій для організації, озброєння і виховання військ (сил), для пересування та розташування на місці.

Тактика у відношенні до оперативного мистецтва виконує технічну функцію, визначаючи технологію дій з виконання завдань. Тому для військ (сил) і розробляють бойові статuti, у яких чітко прописують порядок підготовки і ведення тактичних дій, яких слід суворо додержуватися.

Ознайомлення з документами стратегічного планування – законодавчими актами держави у сфері безпеки і оборони, з повноваженнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і військових органів держави, режимами їх діяльності, структурою управління у сфері безпеки і оборони, мобілізаційною підготовкою і мобілізацією в Україні, а також урахування воєнно-політичної обстановки, основ внутрішньої та зовнішньої політики держави в організації діяльності НГ України *можуть застерегти від багатьох помилок*, дають змогу швидко охоплювати відношення, розгадка яких інакше потребувала б багатьох зусиль і, мабуть, навіть зовсім не дозволила б упоратися з ними. Далекозорість можлива лише за умов широкого ідейного кругозору. Керівництво НГ України, яке надає директиви інстанціям, що безпосередньо керують оперативними діями (спеціальними операціями, бойовими діями), повинно розуміти, за яких умов можна досягти оперативних цілей гвардії за наявними засобами, а також володіти гострим оперативним і тактичним окомірком, щоб ставити дії своїх сил у якомога вигідніші умови. Дуже велике значення має правильно сформульована і реально окреслена мета для діяльності угруповань гвардії. Стихія розрізаних дій, загальний розлад унаслідок

неплановності, перехресування намірів, взаємознищувальні зусилля – усе це зникає, коли встановлюється загальне прагнення до наміченої командиром мети, коли зусилля всіх і кожного як би самостійно і природно спрямовуються в указаному напрямку.

Дійсне знання не може бути нейтральним. Якщо воно нічого не може змінити в нашій системі дій, то воно позбавлене будь-якого сенсу. Якщо, переходячи до практики, забувають про теорію, щоб виробити рішення на дії не книжкові, а такі, що “виростають” з умов конкретного окремого випадку, то ця робота мислення стає плідотною лише *завдяки поглядам, засвоєним попередніми міркуваннями, та теоретичним заняттям*.

У практиці підготовки військових кадрів НГ України тактичного рівня не можна лишати поза увагою питання оперативного мистецтва на користь тактиці, бо висновки з теорії оперативного мистецтва є методологічним засобом для інших напрямків організації діяльності гвардії: вихідні посилки (загальні положення, провідні ідеї), принципи, основні правила діяльності, обмеження, можливі підходи до аналізу і синтезу тощо.

Ознакою творчого мислення є єдність логічного і неусвідомленого, строгого розрахунку та інтуїтивного “осяння”. При цьому слід пам’ятати, що “осяння” завжди передують накопичення знань, напружена розумова діяльність. Для вирішення творчого завдання потрібні знання, досвід. Але тільки їх самих не достатньо. Наприклад, знання людиною теорії шахової гри ще не робить з неї гросмейстера. Творчий процес є синтезом пізнавальних, емоційних і вольових сфер людської свідомості. Він нерозривно пов’язаний з характером, здібностями й інтересами особи. У більшій частині пізнавальної та практичної діяльності люди ставлять і вирішують завдання у межах наявних знань і набутого практичного досвіду. Способи бойових дій зазвичай застосовуються відповідно до прийнятих у практиці принципів воєнного мистецтва, з урахуванням досвіду війн і тактичних навчань.

Мета статті полягає у визначенні шляхів вивільнення командного складу від поточних справ для активізації творчості у розвиненні воєнного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Необхідною умовою творчого вирішення виникаючих проблем є особистий досвід наукової та практичної діяльності. Проте і тут також немає

прямого зв'язку між "досвідченістю" і творчістю. У деяких випадках досвід може закріплювати шаблонне мислення та дію, і тоді він стає гальмом у творчій діяльності. Найбільше на продуктивність творчості впливають позитивні емоції та їх вища міра – натхнення. Джерелом останнього слугують захопленість вирішуваною проблемою, усвідомлення її соціальної значущості, наполеглива праця.

Передумовою виникнення нового є творча уява. Для неї властива єдність логічного мислення та оперування конкретними чуттєвими образами або наочними моделями реальних об'єктів. На підґрунті творчої уяви створюються нові, оригінальні образи того, чого немає насправді. У той же час творча уява, якої б міри новизни вона не мала, завжди створюється з реальних елементів. У свідомості людини не може бути того, елементів чого немає у дійсності. Творча фантазія є не що інше, як незвичайне поєднання звичайних вражень. Тут відбуваються аналіз і синтез понятійних і наочних образів дійсності.

Творча уява є необхідною умовою вдосконалення як теорії, так і практики воєнного мистецтва. Вирішення і тих, і інших завдань військової справи в умовах мирного часу завжди пов'язано з нестачею або різноманітністю емпіричного матеріалу для розроблення мистецтва бойових дій. Без розвинутої творчої уяви не можна уявити характер бою з використанням нових засобів боротьби, які в повному обсязі на практиці ще не застосовувалися. Творча фантазія має підсумовувати, "переплавлювати" найрізноманітніші елементи і на їх основі виробити уявлення про характер можливих бойових дій. Інтуїція зазвичай пов'язується з такими явищами, як миттєве розуміння суті справи, швидке вирішення теоретичної проблеми, знаходження правильного способу дій, передчуття, здогадка, прозорливість, особливе "чуття" та ін.

Необхідність творчої діяльності командного складу об'єктивно підвищується внаслідок удосконалення форм дій військових і невійськових формувань, зростання фактора взаємодії органів, інформаційних і психологічних методів і засобів у збройній боротьбі. Для активізації творчості слід істотно *підвищити самостійність командного складу*, розвантажити від поточних справ, від постійного надокучливого контролю за підлеглими, який, до речі, забирає багато часу.

Треба переглянути роль інституту заступників командира. Сьогодні заступники (заступник командира, начальник штабу, заступники по роботі з особовим складом, з озброєння, з тилу) в основному *виконують лише функцію* за своєю спеціальністю, відповідаючи за певний напрямок роботи під контролем командира. Заступники за винятком, мабуть, заступника командира, начальника штабу за великим рахунком не переймаються відповідальністю в усіх відношеннях за стан справ у військовому формуванні. Заступники командира звикли звіряти свої дії з думкою командира, почувають себе дещо вільно, вважаючи, що у разі недоопрацювання з їхнього боку командир підстрахує їх: нагадає, зверне увагу, підкаже. Вони не є самостійними настільки, щоб почувати себе єдиноначальниками за своїм напрямком роботи, щоб у командира не було потреби втручатися в їх діяльність, виправляти їх, стимулювати.

Доцільно "прирівняти" заступників командира до статусу підприємця у сфері економічної діяльності, коли їм може бути надана підвищена автономність у своїх діях та відповідальність за стан справ повною мірою: адміністративна, матеріальна, фінансова. У такому разі для керівництва силами у межах своєї сфери під час виконання завдань заступникам цілком достатньо загальних указівок командира. Тоді командир буде позбавлений необхідності реагувати на побічні справи і зможе зосередитися на головному: прийнятті рішень і безпосередньому керівництві діями підлеглих у ході виконання завдань. До речі, якщо на вищих ланках керівництва ЗС України має місце уточнення (розмежування) повноважень органів оперативного управління та органів з усебічного забезпечення сил оборони (розвідувальне, оперативне, логістичне, медичне та морально-психологічне забезпечення), то й на нижчих ланках управління теж є сенс проводити подібну розмежувальну лінію. У зв'язку з цим командиру надається можливість зосереджуватися на оперативному управлінні, загальних указівках для підлеглих, а заступники, будучи автономними у керуванні своїми силами і засобами, набувають повну відповідальність у своїй сфері (без підстраховування з боку командира). При цьому командир матиме можливість саме творчої діяльності у керівництві військами (силами).

Необхідність підвищення автономності та відповідальності апарату заступників командира нижчої ланки військ (сил) у своїх

діях впливає з такої тенденції: протягом періоду від Другої світової війни до початку ХХІ ст. має місце інтеграція завдань, складу угруповань військ (сил) та форм і способів їх застосування стратегічного і тактичного рівнів, зростання ролі тактики, як би “поглинання” оперативного мистецтва сферою стратегії. Якщо це так, то ми природно дійдемо висновку про необхідність збільшення чисельності апарату заступників командира, що позитивно відбиватиметься на його автономності (продуктивності).

Звідси, відповідаючи на цю тенденцію, а саме зростання ролі тактики, ми тим більше повинні створювати умови для підвищення самостійності командного складу.

Висновки

Командний склад не може дозволити собі відволікатися від конкретних сьогоденних завдань заради перспективних, поточна робота цілком забирає весь його час, не залишаючи можливості займатися перспективним плануванням.

Для активізації творчості у вирішенні задач оперативного управління необхідно істотно підвищити (розширити) самостійність командного складу.

Наразі заступники командира в основному виконують лише функцію за своєю спеціальністю, відповідаючи за певний

напрямок роботи під контролем командира, і, по суті, заступниками не є (можливо, за винятком начальника штабу).

Треба підвищити автономність і відповідальність апарату заступників командира, щоб вони взяли на себе основну частку побічних функцій командира (адміністративну, матеріальну, фінансову функції), вивільнили його для вирішення задач оперативного управління.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України [Текст] (затв. Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016).

2. Стратегічний оборонний бюлетень України. Указ Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>. – Назва з екрана.

3. Культура воєнного мислення [Текст] / под ред. Ф. Ф. Гайворонського і М. І. Галкіна. – Москва : Воениздат, 1991. – 287 с.

4. Постыжение воєнного искусства. (Идейное наследие А. Свечина) [Текст] // Российский военный сборник. – Москва : Воен. ун-т, 1999. – Вып. 15. – 689 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017 р.

УДК 35.071.1

А. Н. Шмаков

РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ИСКУССТВА: ТВОРЧЕСКИЙ АСПЕКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМАНДНОГО СОСТАВА

Изложена мысль о необходимости освобождения командира от текущих дел для выполнения задач оперативного управления путем повышения автономности и ответственности аппарата заместителей командира с тем, чтобы они взяли на себя основную долю побочных функций командира.

Ключевые слова: *самостоятельность командира, заместители командира, наука и искусство, знания, опыт, аналитическая работа, творчество, автономность аппарата заместителей.*

UDC 35.071.1

O. M. Shmakov

DEVELOPMENT OF THE ART OF WAR: THE CREATIVE ASPECT OF THE ACTIVITY OF COMMAND STAFF

On the need to release the commander from the routine in favor of operational control tasks performance by increasing the autonomy and responsibility of the deputy commander's apparatus so that they assume the bulk of the commander's side functions.

Keywords: *commander's independence, deputy commander, science and art, knowledge, experience, analytical work, creativity, autonomy of the deputy's apparatus.*

Шмаков Олександр Миколайович – доктор військових наук, професор, завідувач кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України